

Др Срђан Н. Шаркић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Sarkic@pf.uns.ac.rs

О ЗНАЧЕЊУ ИЗРАЗА „ЗАКОН“ У САВИНОМ ЖИТИЈУ СВЕТОГ СИМЕОНА¹

Сажетак: На почетку рада аутор украјко наводи у којим се све значењима израз „закон“ јавља у српским правним сјоменицима, а њом исјијује један нарајивни извор – Житије Светио Симеона, односно биојрафију Сјефана Немање из јера њејовој најмлађеј сина Расјика (Светио Саве). У Савином сјису израз закон најчешће означава веру и универзални јоредак која је Бој усјановио, мада и јраво (у смислу латинској шермина ius), као и јравно јравило која сјвара домаћа власји.

Кључне речи: закон, јравило, вера, јоредак, јраво, Светиј Симеон, Светиј Сава, житије.

I

За разлику од свакодневног говора, у савременој правној терминологији српско-хрватског говорног подручја користи се израз *закон* да би означио два основна појма: закон у материјалном смислу и закон у формалном смислу. Под законом у материјалном смислу подразумева се свако опште обавезно правило понашања које утврђује држава на основу свог монопола регулисања друштвених односа, без обзира на врсту акта који такво правило садржи. Закон у формалном смислу би био правни пропис, који под називом *закон*, по посебном поступку доноси највише представничко тело у држави регулишући најважније друштвене прописе и који, после устава, има највећу правну снагу.² Коришћење израза *закон* у смислу закона у формалном смислу, далеко је раширеније, по-

¹ Рад је посвећен пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

² Детаљније о овим питањима видети М. Јовић, *Закон и законитост*, Београд 1977, стр. 80-87.

себно у науци уставног права, у законодавној пракси и правној историји, док се термин *закон* у оба значења (закона у материјалном и закона у формалном смислу), користи углавном у правној теорији. Истовремено израз *закон* је еквивалент који служи при превођењу следећих страних термина: грчког **ὁ νόμος** и латинског *lex*, а у модерним језицима француског израза *la loi*, немачког *das Gesetz*, италијанског *la legge*, шпанског *la ley*, португалског *a lei*, румунског *o lege*, албанског *legu*, мађарског *törvény*, и неколико енглеских израза (*law, bill, act, statute*),³ итд. Поред српског и остали словенски језици познају термин *закон* у мање-више идентичном облику и у значењу (поред осталих значења) закона у формалном смислу.

Међутим, у средњовековним српским правним споменицима, почев од XII века, израз *закон* среће се у преко педесет различитих значења. Сва та значења, строго узев, нису увек правна, односно не означавају неки правни појам. Ипак, у највећем броју случајева, термин *закон* у српским историјскоправним изворима значи правно правило (*regula iuris*), или још шире – правило уопште. Пошто је испитивање значења израза *закон* у српским и хрватским правним споменицима било предмет неколико наших радова,⁴ на том питању се овом приликом нећемо задржавати. У овом тексту испитаћемо значења термина *закон* у једном наративном извору - *Жиџију Свџиої Симеона*, из пера Светог Саве, несумњиво једном од најзначајнијих дела средњовековне српске књижевности.

II

У *Жиџију Свџиої Симеона* (биографији Стефана Немање, оснивача српског владалачког дома), чији је писац његов најмлађи син Растко, ка-

³ Тако се, на пример, називи чувених докумената из енглеске правне историје, *Bill of Rights* од 1689. године и *Act of Settlement* од 1701, обично преводe као *Закон о њравима* и *Закон о наслеђивању*, мада понекад преводиоци због специфичне енглеске правне терминологије, остављају изворне изразе *Бил* и *Акт*.

⁴ Сва различита значења израза *закон*, са примерима из извора, покушао сам да наведем у посебној монографији *Закон у глагољским и ћирилским њравним сџоменицима (од XII до XVIII века)*, Нови Сад 1994. Сличном тематиком бавио сам се и у још три рада: „The Influence of Byzantine Ideology on Early Serbian Law“, *The Journal of Legal History*, volume 13, Number 2, London 1992, pp. 147-154; „Νόμος et «zakon» dans les textes juridiques du XIVe siècle“, *Byzantium and Serbiain in the 14th Century*, National Hellenic Research Foundation, Institute for Byzantine Research, International Symposium 3, Athens 1996, pp. 257-266; „ΝΟΜΟΣ, LEX, ЗАКОН, порекло, значења, дефиниције“, *Зборник Маџице срџске за класичне сџудије* 7 (2005), стр. 49-64. Видети и Р. Михаљчић, *Закони у сџтарим срџским исџравама, њравни њройиси, њреводи, уводни џексџови и обџашњења*, Срџска Академија Наука и Умеџиносџи, Одељење друшџтвених наука, Извори срџскої њрава XIII, Београд 2006.

сније први српски архиепископ Сава, утемељивач аутокефалне Српске православне цркве, израз *закон* помиње се шест пута.

Први помен израза *закон* аутор житија користи приликом описа добро познатог државног сабора, кога је Немања сазвао са намером да абдицира у корист свог млађег сина Стефана Немањића.⁵ Пошто се навршило 37 година од како влада државом (испльнивш⁸ же се емоу .лѣ. момоу лѣтоу въ дрѣжавѣ его),⁶ Немања „сакупи благородну своју децу и све изабране своје бољаре, мале и велике, и окупивши их око себе, поче им учећи говорити“ (и тако пославъ съвъкоупи. благороднѣю си дѣт’цоу . и въсе избранные си вѣлгаре малые и великие. и съвъкоупивъ къ къ себѣ. начеть имъ оуче глаголати).⁷ Осврћући се на нека искушења с почетка Немањине владавине, наш хагиограф ставља свом оцу у уста цитат из Давидових Псалама: „А многи иноплеменици устадоше на мене и опколише ме као пчеле саће, но именован Господњим противљах се и одолех им“ (мнози же иноплеменици въсташе на ме. и обидоше ме како и пчелы сътъ. нѣ именовъ господнѣмъ противляхъ се имъ. и одолѣхъ имъ).⁸ Мало даље читамо: „Зато и ви, чеда моја љубљена, не заборавајте учење своје и **правовѣрни закон**, који сам установио. Јер ово држећи, имаћете Бога као помоћника себи и Пресвету Госпођу Богородицу, и моју, иако грешну молитву“ (тѣмъ же и вы чеда моя възлюбљена не забывайте оученія своего. и правовѣрнаго закона мною оустављенаго. сіе во дрѣжеце имѣти

⁵ Детаљније о том сабору видети Н. Радојчић, *Српски државни сабори у Средњем веку, Српска Краљевска Академија, посебна издања, књига СХХХ, друштво и историјски списи, књига 54*, Београд 1940, стр. 68-72.

⁶ Година када је Немања напустио престо и замонашио се (1196), не подудара се са 37 година владавине. Грешка је настала због погрешног рачунања византијске ере. Требало би да пише 6704. година од стварања света, а не 6703, како је преписивач погрешно унео. Видети о томе Ф. Баришић, „Хронолошки проблеми око године Немањине смрти“, *Хиландарски зборник 2*, Београд 1971, стр. 55.

⁷ Житије Светог Симеона објављивано је у нас више пута. У раду сам користио последње издање, кога је приредио Томислав Јовановић, Свети Сава, *Сабрана дела*, Београд 1998, стр. 154, 155. Јовановићево издање садржи оригинални српско-словенски текст и превод на савремени српски језик

⁸ У преводу Ђура Даничића (Пс. 118, 10-12), тај одломак гласи: “Сви ме народи опколише: али их у име Господње разбих. Оптекоше, опколише ме; али их у име Господње разбих. Опколише ме као пчеле сат, и угасише се као огањ у трњу; у име их Господње разбих.” У хрватском издању *Biblija, Stari i Novi Zavjet, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 1976, str. 562, prijevod Filibert Gass, taj odlomak glasi: „Pogani me okružise: imenom ih Jahvinim uništih. Opkoliše me odasvud: imenom ih Jahvinim uništih. Opkoliše me poput pčela, ubod im žeže kao trnje zapaljeno: imenom ih Jahvinim uništih.“ У грчком тексту Библије (Н АГΙΑ ΓΡΑΦΗ, Αθήναι 1983, р. 564) стоји: πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμυνάμην αὐτοῦς. κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμυνάμην αὐτοῦς. ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον καὶ ἐξεκαύθησαν ὡς πῦρ ἐν ἄκάνθαις, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμυνάμην αὐτοῦς.

хоште бога помощника свѣѣ. и прѣсветоцю госпождѣ богородицю. и мою аще и грѣшнѣ молитвоу).⁹

Израз *правоверни закон*, употребљен у тексту означава на овом месту православну веру, коју Немања истиче да је установио. Врло вероватно да овим речима, Сава алудира на први познати државни сабор сазван за владе Стефана Немање, који је расправљао о богомилској јереси.¹⁰ И мада нас о овом сабору обавештава само Стефан Првовенчани (Свети Сава, Теодосије и Доментијан га не спомињу у својим животописима Стефана Немање), речи „правоверни закон који сам установио“ свакако се односе на протеривање јеретика и успостављање праве (православне) вере.

Израз *закон* у значењу вере среће се и у свакодневном говору¹¹ и у правним споменицима. Тако на пример, у *Синѣајми* Матије Властара израз означава хришћанску веру уопште, мада некад може да значи и неко специфично верско правило, као што је Мојсијев закон (*сиѣѣ во моуѣсеиѣ законъ; И моуѣсеиѣ во законъ*).¹² Слично читамо и у повељи краља Стефана Душана којом поклања неколико села хиландарском пиргу у Хрусидији (1. јануар 1345): *Изъ равѣ Христоу Стефанъ четвѣртыи, въ Христа Бога вѣрни краљь самодръжьць всѣхъ срѣпскихъ земль и честниѣхъ грѣчьскимъ странама, и краљквѣство ми ономоу закону и прѣданію навѣкъ...*¹³ У члану 7 Душановог законика, према Софијском и Текелијином препису,¹⁴ стоји: *И да се обратитъ всаки христіанинъ въ православниѣхъ и истиннии законъ, заповѣданинъ отъ апостола и отъ светиѣхъ отъць.*¹⁵ Примера има, наравно, много више, али их овом приликом не можемо све наводити.¹⁶

⁹ Издање Т. Јовановић, стр. 156, 157.

¹⁰ О том сабору видети Н. Радојчић, *нав. дело*, стр. 65-67.

¹¹ У Вуковом *Рјечнику* под одредницом „закон“ наводе се три значења: 1) вера, религија, што Вук преводи немачким изразима *die Religion, der Glaube* и латинским *religio* („кога си ти закона“, „по нашем закону то не може бити“, „не доноси закон“); 2) причест, што се преводи речима *das heilige Abendmal, eucharistia* („хајдемо на закон“, „данас сам узео закон“); 3) обичај, закон, преведено са *die Sitte, das Gesetz*, односно *mos, lex* („остави нам колу дара, закон ти је“, „што у теби зли закон постаде“, „тога закона нема овђенак“). *Срѣпски рјечник, истѣумачен њемачкијем и латинскијем рјечима, скупио ѿа и на свијетѣ издао Вук Сѣѣф. Караѣић*, у Бечу 1852, репринт Београд 1972, стр. 177.

¹² Састав А-5; Б-6, издање Стојана Новаковића, *Матије Власѣара Синѣајмай*, Београд 1907, стр. 82, 129.

¹³ С. Новаковић, *Законски сѣоменици срѣпских држава средњега века*, Београд 1912, стр. 487-488.

¹⁴ О ова два преписа видети *Душанов законик, ѣприведио Ђ. Бубало*, Београд 2010, стр. 51-53 и 56-57.

¹⁵ С. Новаковић, *Законик Сѣефана Душана, цара срѣпског 1349-1354*, Београд 1898 (репринт 2004), стр. 12.

¹⁶ Видети С. Шаркић, *Закон у глагољским и ћирилским ѣправним сѣоменицима*, стр. 123-124.

III

У сцени у којој се описује како је Немања одлучио да престо уступи млађем сину Стефану („а Божијом вољом изабра благородног и љубљеног сина Стефана Немању, зета благовенчаног кира Алексија, цара грчког¹⁷...“ *вожію же изволкнію бывшѸ. избѣра благороднаго и любимаго сына стефана немању. шть бога вѣнчанаго. зети кѣрь алекѣія цара грѣчьскаго*), а потом „и другог свог благородног и љубљеног сина, кнеза Вукана, благослови и постави за кнеза великог, и одели му земље доволно... И постави их обојицу пред себе добри отац, и говорише им: Синови, **мојих закона** не заборавајте, а речи моје да чува ваше срце (**И другога си благороднаго и любимаго сына кнеза вѣккана. благослови его и постави его кнеза веліа. и вѣлоу-чи емѸ землю довол'ноу... и постави га шѣа прѣдѣ собою. благы штьць глаголаше има. сына моихъ законъ не забываита. глаголы же мое да вѣдет' ваю срѣдце).¹⁸**

Сасвим сигурно да Немања наслућује да се Вукан сматрао запостављеним, јер се морао задовољити Зетом, и да би до сукоба међу браћом могло да дође,¹⁹ те стога изричито вели „синови, мојих закона не заборавајте.“ Израз *закон* у овом контексту означава наредбу, или прецизније општеобавезно правно правило кога ствара домаћа власт (владар).

Схваћена у таквом значењу, реч *закон*, среће се у великом броју правних споменика.²⁰ Навешћемо три примера:

У уговору кога је велики жупан Стефан Немањић склопио са Дубровником (око 1215), између осталог стоји: ...а што є законъ тржникомъ оу моєи

¹⁷ Стефан је био ожењен Евдокијом, ћерком византијског цара Алексија III Анђела (1195-1203). Брак је склопљен 1190. године након Немањиног пораза у бици на Морави, против византијског цара Исака II Анђела (1185-1195). У том тренутку, Евдокија је царева братаница, али када је 8. априла 1195, њен отац Алексије збацио са престола свога брата, промена је утицала и на прилике у Србији. Немања одлучује да се 1196. повуче са престола и власт препушта млађем сину, царевом зету и севастократору Стефану. Видети Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969 (1995), стр. 382-383.

¹⁸ Издање Т. Јовановић, стр. 158, 159.

¹⁹ До сукоба је дошло 1202. године када је Вукан уз помоћ Угара збацио Стефана с престола и преузео власт, пошто је признао папину супрематију и суверенитет Угарске. Али, већ 1203, Стефан је уз подршку Бугара повратио престо. Браћу је измирио најмлађи брат Сава, који се тада вратио из Свете Горе са Немањиним моштима. Детаљније о овом сукобу видети К. Јиречек, *Историја Срба, књига I, њервео Ј. Радонић*, Београд 1952 (репринт 1978), стр. 164-165, и С. Ћирковић, „Унутрашње и спољне кризе у време Немањиних наследника“ у *Историја српског народа, њрва књига*, Београд 1981, стр. 268-271.

²⁰ Видети С. Шаркић, *Закон у глагољским и ћирилским њравним сѣоменицима*, стр. 44-47.

земли да ми даю. Између 1254. и 1264, краљ Урош I обнавља хрисовуљу свога оца Стефана Првовенчаног, којом су били потврђени дарови Стефановог стрица, кнеза Мирослава, манастиру Светог Петра на Лиму, и каже: **И о оуставѣ всакого закона и о всѣхъ вештехъ створенихъ господиномъ кралемъ Оурошемъ такоже вѣше првовѣнчаны краљ Стефанъ створилъ съ светымъ првымъ архикпыскопомъ Савою...** У повељи којом краљ Милутин 1302. године даје повластице Дубровчанима, стоји: **...а инога новаго закона да имъ не постави краљество ми.**²¹

IV

Описујући даље Немањин монолог, којим већ остарели српски велики жупан саветује своје синове, аутор житија посеже за дугачким цитатом из *Прича Соломунових* (3, 1-18) у којима се подучава како наћи пут до мудрости и које су све радости мудраца, па Немањи приписује и следећу реченицу: „Из уста њених [мудрости] излази правда, **а закон** и милост на језику носи“ (**вѣтъ оустъ еѣ исходитъ правда. законъ же и милость на кзыцѣ носитъ**).²²

У овом одломку израз *закон* означава право, и одговара заправо латинском термину *ius*, а не *lex* (*закон*). Такво значење среће се углавном у византијским правним компилацијама, преведеним и прихваћеним у средњовековној Србији. Пошто је византијским правницима био стран појам права, као скупа деперсонализованих правних правила,²³ они су редовно латински термин *ius* (право), преводили грчким термином **νόμος** (*закон*). Редактори српских кодификација следили су своје византијске узор, тако да је латински термин *ius*, посредством грчког израза **νόμος** постао **законъ**. Вероватно најбољи пример оваквог схватања представља грчки, а касније и српски превод чувених Улпијанових разматрања о пореклу назива право и правда. У првој књизи својих *Институција*, Улпијан пише: *Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi* (*Онај који се њосвеѣио ѣправним њословима ѣреба најѣре*

²¹ С. Новаковић, *Законски сѣоменици*, стр. 137, 597, 162.

²² Издање Т. Јовановић, стр. 160, 161. Не знам зашто, али ни у Даничићевом (стр. 531), ни у хрватском преводу Антуна Совића (стр. 612) *Соломунових Прича* (у хрватском преводу *Mudre izreke*), те реченице нема. У грчком тексту (ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ, 3, 16, р. 597) она гласи: ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ.

²³ Д. Зимон, „Закон и обичај у Византији“, *Анали Правној факултету у Београду* 2 (1987), стр. 145.

да зна одакле *ἰοῦσι*че назив *ἵправо*. Дакле, названо је *ἵο ἵправди*; јер, како је Целз леῖο *ἵпроῦмачио*, *ἵправо* је *вешῑи*на доброῖ и једнакоῖ).²⁴ Редактори *Василика*, велике византијске компилације из деветог века, сажето су извукли суштину Улпијанове дефиниције, али су израз *ius* (право) заменили термином **νόμος** – закон (**Ὁ νόμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ὠνόμασται· ἔστι γὰρ νόμος τέχνη καλοῦ καὶ ἴσου**, *Закон је ἵрема ἵправди назван, јер закон је вешῑи*на доброῖ и једнакоῖ),²⁵ чиме је Улпијанова аргументација (*ius – iustitia*), изгубила свој прави смисао. Тако не би било да су редактори *Василика* израз *ius* превели са **δίκη** (*ἵправо*), јер би онда то у грчком преводу убедљивије звучало (**δίκη – δικαιοσύνη, ἵправо – ἵ-правда**). Друкчије није могао да поступи у XIV веку ни Матија Властар. – Следећи изворни текст (*Василике* или неку скраћену верзију), он је израз *ius* превео грчким термином **νόμος**, док је српски преводилац употребио реч *закон*, тако да Улпијанов текст у српском преводу гласи: **Законь оть правды именован се, кетъ во хытростъ добровоу и равномуу**.²⁶

Да израз *закон* може да значи и право, лепо показују грчки и -српски превод дефиције слободе, римског правника Флорентина. Латински текст гласи: *Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur* (*Слобода је нечија ἵприродна сῑо-собносῑ да чини оно шῑо му се свиῑа, изузев ако се нешῑо силом или -ἵправом забрањује*).²⁷ Грчки превод налазимо у *Εἰσαναῖοι*, византијској правној компилацији насталој после 879. године, за владе цара Василија I (867-886), и он гласи: **Ἐλευθερία ἐστὶν εὐχέρεια φυσικὴ ἐκάστῳ συχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται, εἰ μὴ νόμος²⁸ ἢ βία κωλύη**.²⁹ Следећи грчки текст, српски редактор то преводи овако: **И свобода оубо кетъ оудов’ство кетъствено комоуждо праштаншти дѣяти иже хощетъ, – развѣ аште законь³⁰ или ноужда възбранактъ**.³¹ Наравно, и за ово значење

²⁴ D. I, 1,1. Videti i *Justinijanovа Digesta, прва knjiga*, prevod A. Malenica, Beograd 1997, str. 64-65.

²⁵ Bas. II, 1,19, *Basilicorum Libri LX, series A, volumen I, textus librorum I-VIII*, ed. H.J. Scheltema et N. Van der Wal, Groningen 1955, p. 15.

²⁶ *Синѡаῖмаῖ*, издање С. Новаковић, стр. 421.

²⁷ D. V, 1,4, prevod Malenica str. 115.

²⁸ **Νόμος**, дакле „што закон забрањује“, не право, како стоји у латинском изворнику.

²⁹ *Epanagoge legis XXXVII, 2*, ed. J. et P. Zepos, *Ius graecoromanum*, vol. II, Athenis 1931 (reprint Aalen 1964), p. 347.

³⁰ Опет читамо “закон“, а не право.

³¹ *Синѡаῖмаῖ*, издање С. Новаковић, стр. 249. Видети С. Шаркић, „Гајева подела лица у средњовековном српском праву“, *Зборник Маῖице срῑске за класичне сῑудије* 4-5, Нови Сад 2002-2003, стр. 109.

може се навести већи број примера, које у овом раду не можемо све да изложимо.³²

V

Наредни помен израза *закон* срећемо неколико редова ниже, у истој Немањиној беседи којом саветује своје синове и заклиње их да се не заваде, изговарајући речи: „Јер ову заповест вам дајем: да љубите брат брата, никакве, пак, не имајући међу собом злобе“ (сѣм во заповѣдъ даи вамъ. да любите братъ брата. никое же не имоуца междѸ собомъ злѡбы).³³ Одмах иза тога, хагиограф посеже за цитатом из *Прве саборне посланице Свѣтѡи айосѣола Јована Боѡслова*, који гласи: „Јер ко не љуби брата свога, Бога не љуби. Бог је љубав. Зато ко љуби Бога, и брата свога нека љуби“ (не любеи во брата своего бога не любить. богъ любви есть. – тѣмже любеи бога и брата своего да любить).³⁴ А онда, у следећој реченици, читамо одломак из Јевађеља по Матеју: „Јер о овом сав закон - апостоли научише, мученици венчани бише и пророци висеше (о сѣм’ во вѣсь законъ. апостоли науѣчише. мученици вѣнчани быше. и пророци высеть).³⁵

У Новом Завету, из кога Сава преузима цитат, реч *закон* (*νόμος*) користи се да би означио *Тору – Мојсијеве законе*. Тако на пример Исусове речи: „Sve što želite da ljudi čine вама, чините и ви њима! У tome је сав Закон и Прогоси“ (οὗτος γάρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται),³⁶ односе

³² Видети С. Шаркић, *Закон у глагољским и ћирилским ѧравним сѡменицима*, стр. 117-120.

³³ Издање Т. Јовановић, стр. 160, 161.

³⁴ Издање Т. Јовановић, стр. 160, 161. У преводу Вука Караџића (Прва Јов. 4,20-21) тај одломак гласи: „Јер који не љуби брата својега, кога види, како може љубити Бога, кога не види...који љуби Бога да љуби и брата својега.“ У хрватском преводу Људевита Рупчића текст гласи (стр. 1147): „Jer tko ne ljubi svoga brata koga vidi, ne može ljubiti Boga koga ne vidi...tko ljubi Boga, neka ljubi i svoga brata.“ Грчки текст (стр. 1051) је следећи: ὁ γάρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; ...ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

³⁵ Издање Т. Јовановић, стр. 161, 162, 163. Превод Вука Караџића (Мат. 22,40): „О овим двјема заповијестима виси сав закон и пророци.“ Превод Људевита Рупчића (стр. 957): „О тим двјема заповиједима овиси сав Закон и Прогоси.“ Грчки текст (стр. 887): ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

³⁶ Мат. 7, 12. Текст је наведен према преводу Љ. Рупчића (стр. 942). Вуков превод се мало разликује: „Све дакле што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима: јер је то закон и пророци.“

се на на првих пет књига Старог Завета (*Мојсијеве законе* или *Тору*). Још одређеније, у истом значењу, користи аутор јеванђеља термин *закон* (**ὁ νόμος**) приповедајући како се Исус обраћа фарисејима питањем: „Или, зар нисте читали у Закону да суботним данима свећеници у храму крше суботу, па су ипак без кривње“ (**ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ ὅτι τοῖς σάββασι οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τό σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι**).³⁷

VI

Израз *закон* поново срећемо у *Житију Светиої Симеона* у сцени када Немања, већ увелико монах Симеон на Светој Гори, почиње телесно да слаби и призива свог најмлађег сина Саву, кога назива „чедо моје слатко и утехо старости моје“ (**чедо мое сладкое и оутѣхо старости моеи**).³⁸ Монах Симеон даје читав низ савета своје сину, како да се влада у животу, и према ондашњем обичају његов хагиограф му ставља у уста многобројне цитате из Библије. Између осталог и одломак из *Прича Соломунових* (1, 8) који гласи: „Чувај сине **закон оца твога**, не одбаци поуке матере твоје“ (**храни сыне законъ отъца твоего. не отъврѣзи наказанія матере твое**).³⁹ На овом месту израз *закон* означава поуку, савет, наставу. Зашто је Сава употребио израз *закон*, није ми сасвим јасно, јер се он не налази у грчком тексту, који гласи: **ἄκουε, υἱέ, παιδείαν πατρός σου καὶ μὴ ἀπόση θεσμούς μητρός σου**. Како видимо, у грчком преводу *Сѣпарої Завейѣа*, до кога је Сава могао доћи (сигурно није читао хебрејски оригинал) употребљена је реч **παιδεία**, која значи наставу, образовање, васпитање, поучавање, науку, знање. Тако је она преведена и код Ђура Даничића („Слушај, сине, наставу оца својега, и не остављај науке матере своје“) и у хрватском преводу (стр. 611) Антуна Со-вића („Poslušaj, sine moj, pouku oca svoga i ne odbacuj naputka svoje majke). Израз *закон* у таквом значењу нисам пронашао у правним споменицима.

VII

У истој беседи, којом монах Симеон саветује свога сина, наилазимо и на реченицу: „Почетак премудрости је страх Господњи и савет светих је

³⁷ Мат. 12, 5, превод Рупчића (стр. 946). Вуков превод гласи: „Или нијесте читали у закону како у суботу свештеници у цркви суботу погане, па нијесу криви.“

³⁸ Издање Т. Јовановић, стр. 174, 175.

³⁹ Издање Т. Јовановић, стр. 174, 175.

разум, а разумети закон мисао је добра“ (зачело прѣмодрости богазнь господня. и съвѣтъ светыхъ разоумъ. а же разоумѣти законъ помышлениѣ естъ благо).⁴⁰ И овај одломак је цитат из *Прича Соломунових* (9, 10) и у грчком тексту гласи: **ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, καὶ βουλὴ ἁγίων σύνεσις, τὸ δὲ γνῶναι νόμον διανοίας ἐστὶν ἀγαθῆς.**⁴¹ Смисао целе беседе, која се углавном позива на *Приче Соломунове*, је спознаја и величање мудрости. - Спознајом мудрости и страхом од Господа, разумеће се и закон, односно правда. Дакле, израз *закон* у овом контексту означава правду, као начело - које управља космосом.

⁴⁰ Издање Т. Јовановић, стр. 176, 177.

⁴¹ И у Даничићевом, и у Сивићевом преводу овог одломка, недостају речи „а разумети закон мисао је добра“, које се налазе у грчком тексту. Даничић: „Почетак је мудрости страх Господњи, и знање је светијех ствари разум.“ Savić (str. 616): „Gospodnji strah početak je mudrosti a razboritost je spoznaja Presvetog.“

Srđan N. Šarkić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad

On the Different Meanings of the Term *Law (Zakon)* in Saint Sabba's *Life of Saint Simon*

Abstract: *In mediaeval Serbian law the central legal term zakon (law) indicated a generally obligatory rule (regula iuris) which was usually not a result of the activity of a monarch as ultimate holder of state power. Even where a law was made by state authority such a legal rule had primarily the appearance of a customary legal provision, regulating the conditions within one particular manor (vlastelinstvo) rather than within the whole national territory. Otherwise such laws prescribed the legal position of different categories of inhabitants and identified particular rules of status. Sometimes a law would be introduced to regulate one particular problem. The concept of law in this period also includes a legal rule derived from custom or from a private contract. Each of these uses - can be illustrated from many hundreds of cases from several sources.*

The use of the term zakon (law) was present in the literary sources as well, such is The Life of Saint Simon (biography of Stefan Nemanja, founder of Serbian mediaeval dynasty Nemanjić), written by his youngest son Rastko, better known under his monastic name Sabba (Sava). In Sabba's hagiography of his father we found the term zakon six times.

Discribing the State Council (Državni sabor) that had to decide who will be Nemanja's successor on the throne, Sabba writes that his father pronounced, among other, the following words: „My sons, do not forget the orthodox law that I established.“ The term orthodox law means here orthodox faith, that was established in Serbia after persecutions of Bogomilian heresy. For the second time, term zakon was used in the meaning of monarch's order. Nemanja says to his sons not to forget his laws. Further, giving the instructions to his sons, Nemanja use the citation from the Bible (The Book of Proverbs or Proverbs of Solomon 3, 1-18), where the term zakon corresponds to the latin ius, not lex. Hereinafter the word zakon means Torah or Pentateuch, the first five books of Bible (citation from the Gospel According to Matthew, 22,40). Next time the term zakon was used as the translation of the Greek word παιδεία (The Book of Proverbs, 1, 8) meaning teaching, advice, lesson, education. Finally, the word zakon means iustice, as the translation of the Greek text of the Book of Proverbs (9, 10).

Key words: *law, rule, faith, Saint Sabba, Saint Simon, Bible, hagiography.*

Датум пријема рада: 24.03.2015.

